

СЛОВО В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА

УДК 808.1

Зеновій Терлак

ТАЄМНИЦІ ФРАНКОВОГО ТЕКСТУ

Розглянуто випадок, як довільне втручання в синтаксичну структуру одного поетичного рядка із збірки Івана Франка «Зів'яле листя» – перетворення атрибутивного словосполучення на апозитивне – руйнує і спотворює первинний зміст закладеної в ньому авторської думки.

Ключові слова: збірка «Зів'яле листя», мовно-правописне редагування, прикладкове (апозитивне) сполучення.

The case is analysed how arbitrary intrusion into the syntactic structure of a poetic line in Ivan Franko's collection „Withered Leaves” (the transforming of an attributive word combination into an appositive one) destroys and distorts the invariant / primary sense of the author's original thought.

Keywords: collection “Withered Leaves”, language-spelling editing, applied (appositive) word combination.

Одним із текстологічних принципів наукового видання спадщини класиків є орієнтація на останнє прижиттєве видання твору, бо саме воно відображає творчу волю автора і, як правило, забезпечене від сторонніх втручань у текст [Бернштейн 1983: 17]. Перевидання художніх творів Івана Франка передбачає уважне звірювання текстів з оригіналом і вироблення єдиних науково обґрунтованих принципів їх мовно-правописного редагування, що відповідало б сучасним засадам української текстології та запобігало можливим перекрученням авторської думки.

Поезію Івана Франка «Не боюсь я ні Бога, ні біса» вперше надруковано у другому виданні збірки «З вершин і низин» [Франко 1893: 93–94]. Уміщений тут цикл під назвою «Зів'яле листя» охоплював твори, що згодом увійшли у складі «Першого жмутка» до самостійної збірки «Зів'яле листя». Третя строфа третього вірша мала тут такий вигляд:

*Навіть гнів твій, дівчино-зірничко
Не лякає мене ні крихітки;
Я люблю те рум'яне личко
І розіскрені очі красітки* [Франко 1893 : 94].

У 1896 р. Іван Франко видав окрему збірку «Зів'яле листя», у якій названа строфа, крім доставленої коми при звертанні, не зазнала змін:

*Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякає мене ні крихітки;
Я люблю те рум'яне личко
І розіскрені очі красітки* [Франко 1896 : 12].

У 1911 р. у Києві накладом Українсько-Руської Видавничої Спілки вийшло друком друге видання збірки «Зів'яле листя». У «Передньому слові» до нього Іван Франко зазначав: «Пускаючи до друку се друге виданє, я де можна поробив язикові поправки, хоч се не скрізь було можливе» [Франко 1911: 8]. З цього видання, проте, київська цензура вилучила третій вірш «Першого жмутка» – поезію «Не боюсь я ні Бога, ні біса». Цензор С. Щоголев зазначав, що названий вірш «збуджує народ проти царя», бо в п'ятому рядку «прикладається до царів зухвало зневажливий епітет «держилюдів» («Не боюсь я царів держилюдів, / Хоч у них є салдати й гармати») [див.: Франко 1976: 475].

Наступні передруки збірки «Зів'яле листя» виходили вже посмертно. Зокрема, 1920 року в «Українській накладні» (Німеччина, Ляйпціг) заходами Василя Сімовича побачила світ збірка Івана Франка «З вершин і низин». До цього видання редактор повністю увів і збірку «Зів'яле листя». «Хоч «Зів'яле листя», оця лірична драма Франка, ні своїм змістом, ні настроєм, який б'є з цілої збірки, ні навіть своїм окремішнім значінням не підходить до цілого цього збірника, – зазначав

В. Сімович, – то ми все-таки завели його в це видання. Зроблено це через те, що сам Франко вмістив був у видання з 1893 р. ті вірші з «Зів'ялого листя», які в нього що-тільки склалися на ліричну драму – хоч місце тій збірці визначене в нас мало не на самому кінці книжки. Зроблено і одне, і друге зумисне. Бо поміщено «Зів'яле листя» у збірнику ще й через те, щоб читач мав доказ, як поет уже в тому часі, в 1893 р., коли видавав другим виданням своє «З вершин і низин», боровся сам з собою, безнастанно зводячи бій між обов'язком – яким являлося в нього т. зв. громадівство, і власним чулим серцем, а що відзначено збірці окреме місце, то через те, щоб додержати мало не до самого кінця характер самого збірника, наскрізь громадівський» [Сімович 1920: 7–8].

В. Сімович передрукував «Зів'яле листя» з другого київського видання, а конфісковані цензурою поезії відновив за львівським виданням, однак пристосував їх до тієї правописної системи, якої на той час дотримувався письменник.

Намагаючись «прилаштувати» це видання до потреб тогочасного читача, редактор застосував «редакційну методу самого Франка» (прикладом служили окремі вірші зі збірки «З вершин і низин», передруковані ним в інших виданнях та альманахах), в окремих випадках замінив давні, діалектні форми новішими, більш зрозумілими читачам із Наддніпрянщини [Сімович 1920: 5–6]. Водночас редактор намагався вирівняти й пунктуаційну систему у Франковому тексті. У згадуваній строфі в оригіналі є одне прикладкове сполучення, написане через дефіс (*дівчино-зірничко*), а в редакції В. Сімовича маємо вже дві такі структури:

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,

Не лякає мене ні крихітки:

Я люблю те рум'яне личко

І розискрені очі-красітки [Франко 1920: 638].

Дефісне написання *очі-красітки* зберегли майже всі наступні перевидання «Зів'ялого листя», зокрема й третє, здійснене Українським Педагогічним Товариством у Львові [Франко 1922], також «Твори в 20-ти томах» [Франко 1952] та академічне «Зібрання творів у п'ятдесяти томах» [Франко

1976]. На останнє беззастережно орієнтуються сьогодні, готуючи спеціальні перевидання талановитої збірки поета [Франко 1985; Франко 2004].

Як прикладкову конструкцію образ *очі-красітки* розглядають, аналізуючи систему виражальних засобів у відповідному Франковому тексті. Наприклад, підручник з української літератури для 10 класу подає таку характеристику ліричної героїні: «У Франка постає образ коханої з погляду ліричного героя, який помічає *«рум'яне личко»*, *«личко чудове»*, *«очі-красітки»*, її очі, *«як те море, Супокійне, світляне»*, мов *«криниця чиста на перловім дні»*. Як і Бодлерівський герой, він веде уявну розмову з *«дівчиною-зірничкою»*, звертається до неї, називаючи її красунею, *«правдивою любов'ю»* [Ткачук 2019: 122–123].

Як бачимо, слово *красітки* у складі апозитивного словосполучення сприймається як якісна характеристика іменника *очі*. Проте українські лексикографічні джерела ставлять під сумнів таке розуміння змісту цієї синтаксичної структури.

Лексему *красітка* вперше фіксує «Малорусько-німецький словарь» Є. Желехівського і С. Недільського. У списку джерел до нього зазначено лексичні матеріали Івана Франка, які той записав «з уст народа» і які надіслав упоряднику. Звідси й потрапило у словник слово *красітка*, яке Є. Желехівський подає з посиланням на Франкові записи і тлумачить його так: *«красавиця»* – die holde Schöne, schöne Frau, schöne Dame, eine Schönheit [Желеховский 1886: 375].

Згодом із посиланням на Є. Желехівського фіксує цю лексему і «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка і пояснює її російською мовою як «красотка» [Грінченко 1908: 300].

Отже, слово *красітка* в поезії «Зів'ялого листя» має значення «красуня», а *очі красітки* – це *очі красуні*, тобто між компонентами словосполучення наявне не апозитивне, а присвійне відношення. Це підтверджує вживання лексеми і в іншій відмінковій формі. Наприклад, у легенді «Цар і аскет» І. Франко вживає лексему *красітка* у формі кличного відмінка щодо особи чоловічої статі (у значенні «красень»). Так, до царя

Гарісчандри, який був *«високий, статний, молодий, вродливий»*, звертаються його піддані: *Жінки Айодії попереk шляху / Його забігли й так заголосили: / «Куди ж ти йдеш від нас, красітко наша, / Наш квіте запахуючий, наша мати? / Побудь іще одну хвилину з нами, / Най наші очі, мов ті бджоли, / Впиваються красою личка твого!»* [Франко 1976 : 1–315–316].

Отже, сьогодні при перевиданні «Зів'ялого листя» необхідно відновити первісну синтаксичну структуру цитованого віршового рядка, тобто вилучити дефіс, щоб уникнути перекручення змісту висловленої в поезії думки. Авторську конструкцію *очі красітки* збережено лише в Харківському виданні творів письменника у тридцяти томах, яке підготував до друку Ів. Лизанівський при загальній редакції С. Пилипенка [Франко 1927].

Бернштейн М. Д. Основні текстологічні принципи зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах / М.Д. Бернштейн // Питання текстології: Іван Франко. – К., 1983.

Малоруско-німецький словар: У 2-х т. – Т.1 / Уложив Євген Желеховский. – Львів, 1886.

Сімович В. Від Редакції / В. Сімович // Франко Іван. З вершин і низин. Збірник поетичних творів 1873–1893. В додатку «Зів'яле листя» й «Великі роковини». – Київ–Ляйпціг: Українська накладня, 1920.

Словарь української мови / Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. – Т. II. – К., 1908.

Ткачук М. Іван Франко // Семенюк Г., Ткачук М., Слоньовська О., Гром'як Р., Вашків Л., Плетенчук Н. Українська література: Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. Г. Ф. Семенюка. – К., 2010.

Франко І. З вершин і низин. Друге доповнене виданне. – Львів, 1893. Див. також: Франко Іван. З вершин і низин. Збірка поезій Івана Франка: Репринтне відтворення з вид. 1893 р. – Львів, 2004.

Франко І. Зів'яле листе. Лірична драма. – Львів, 1896.

Франко І. Зів'яле листе. Лірична драма. Друге виданне. Накладом Руської Видавничої Спілки. – Львів, 1911.

Франко І. З вершин і низин. Збірник поетичних творів 1873–1893. В додатку «Зів'яле листя» й «Великі роковини». – Київ–Ляйпціг: Українська накладня, 1920.

Франко І. Зів'яле листя. Лірична драма. – Третє видання. – Львів–Київ, 1922.

Франко І. Твори: В тридцяти томах. – Т. XXIII: Поезії. – Харків: Рух, 1927.

Франко І. Твори в двадцяти томах. – Т. XI. – К., 1952.

Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т. 1, 2. – К., 1976.

Франко І. Я. Зів'яле листя: Лірична драма / Передм. Д. Павличка. – К.: Дніпро, 1985.

Франко І. Зів'яле листя. Лірична драма / Пер. польськ. мовою К. Ф. Ангельської; Пер. рос. мовою А. А. Ахматової; Упоряд. і вступ. стаття М. М. Ільницького. – Львів: Каменяр, 2004. – С. 143.

REFERENCES

Bernshtein, M. D. (1983). Osnovni tekstolohichni pryntsypy zibrannia tvoriv Ivana Franka u p'iatdesiaty tomakh. In: Pytannia tekstolohii: Ivan Franko. Kyiv. (in Ukrainian)

Malorusko-nimetskyi slovar (1886): U 2-kh t. – Vol.1 /Ulozhyv Yevhen Zhelekhovskyyi. Lviv. (in Ukrainian)

Simovych, V. (1920). Vid Redaktsii. In: Franko I. Z vershyn i nyzyn. Zbirnyk poetychnykh tvoriv 1873–1893. V dodatku „Ziv'iale lystia” i „Velyki rokovyny”. Kyiv–Liaiptsig: Ukrainska nakladnia. (in Ukrainian)

Slovar ukrainskoi movy (1908) / Uporiadkuvav, z dodatkom vlasnoho materialu, Borys Hrinchenko. Vol. II. Kyiv. (in Ukrainian)

Tkachuk, M. (2010). Ivan Franko. In: Semeniuk H., Tkachuk M., Slonovska O., Hrom'iak R., Vashkiv L., Pletenchuk N.. Ukrainska literatura: Pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kyiv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1893). Z vershyn i nyzyn. Druhe dopovnene vydanie. Lviv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1896). Ziv'iale lystie. Lirychna drama. Lviv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1911). Ziv'iale lystie. Lirychna drama. Druhe vydannia. Nakladom Ruskoj Vydavnychoj Spilky. Lviv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1920). Z vershyn i nyzyn. Zbirnyk poetychnykh tvoriv 1873–1893. V dodatku „Ziv'iale lystia” i „Velyki rokovyny”. Kyiv–Liaiptsig: Ukrainska nakladnia. (in Ukrainian)

Franko, I. (1922). Ziv'iale lystia. Lirychna drama. Lviv-Kyiv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1927). Tvory: V trydtsiaty tomakh. Vol. XXIII: Poeszii. Kharkiv, Rukh. (in Ukrainian)

Franko, I. (1952). Tvory v dvadtsiaty tomakh. Vol. XI. Kyiv. (in Ukrainian)

Franko, I. (1976). Zibrannia tvoriv: U 50-ty tomakh. Vol. 1, 2. Kyiv. (in Ukrainian)

Franko, I. Ia. (1985). *Ziv'iale lystia: Lirychna drama / Peredm.* D. Pavlychka. Kyiv: Dnipro. (in Ukrainian)

Franko, I. (2004). *Ziv'iale lystia. Lirychna drama / Per. polsk. movoiu K. F. Anhel'skoi; Per. ros. movoiu A. A. Akhmatovoi; Uporiad. i vstup. stattia M. M. Ihnytskoho.* Lviv: Kameniar. (in Ukrainian)

Zenovii Terlak

THE SECRACY OF FRANKO'S TEXTS

In this article author made a comparative analysis on the material of one poetic line of the lifetime editions of Ivan Franko's collection "Ziviale lystia" (1893, 1896, 1911) and it's later reprints (1920, 1922, 1952, 1976, 1985, 2004). The case is considered as an arbitrary interference into the syntactic structure of one poetic line – the transformation of the attributive phrase into an opposed (I love those flushed face and sparkled eyes of krasitka – I love that flushed face and sparkled eyes-krasitka) destroys and distorts the original content of the author's thoughts laid down in it. It was found out that Ivan Franko recorded the lexeme krasitka "from the mouth of the people" and suggested E. Zhelehivsky to include it in his "Malorussian-German dictionary". The need to return in modern reprints of the poetry collection "Fallen Leaves" to the authentic Franko's text was expressed.

Статтю отримано 17.08.2016

УДК 81'38

Світлана Биби́к

«ПІСНІ ТІ СТАЛИ КРАСОЮ ЄДИНОЮ / БІДНОГО МОГО ТЯЖКОГО ЖИТТЯ» (ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА)

У статті проаналізовано поетичні тексти Івана Франка, які були покладені на музику українських композиторів. Відзначено лінгвостилістичні особливості романсової творчості та поезій суспільно-політичного змісту. Диференційовано реєстри народнопісенності, ліризму та публіцистизму щодо ключових словесних образів.